

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

За обсягами виробництва продукції у структурі промислового виробництва України харчова промисловість посідає друге місце (після металургії та оброблення металу), входить в першу п'ятірку галузей по наповненню державного бюджету, забезпечує одні з найвищих темпів росту обсягів виробництва продукції серед інших галузей економіки. Харчова промисловість відноситься до числа пріоритетних секторів промисловості, розвиток яких передбачено Державною програмою розвитку промисловості на 2003 – 2011 роки від 28 липня 2003 року.

Теоретичним і практичним аспектам розвитку харчової промисловості України в цілому та її регіонів присвячені роботи багатьох вчених – економістів, зокрема [П.П.Борщевського], Б.М.Данилишина, А.Ф.Гончара, В.Д.Гончарова, А.О.Заїнчковського, Д.Ф.Крисанова, [Ю.П.Лебединського], Б.Я.Панасюка, В.Д.Слюсаря, В.Г.Трегобчука, Л.Г.Чернюк та інших. Але взаємопов'язані проблеми стратегічного розвитку харчової промисловості регіонів та визначення основних прогнозних показників роботи галузі до 2015 року залишаються поки що поза увагою дослідників, що й зумовило доцільність пропонованої статті. Її метою є дослідження і розробка стратегічних напрямів розвитку харчової промисловості Рівненської області на довготривалу перспективу.

В структурі промислового виробництва Рівненської області значна питома вага припадає на харчову галузь, яка відіграє важливу роль в регіоні як з точки зору забезпечення населення продуктами харчування, так і формування бюджету області.

За обсягами виробництва продукції харчової промисловості частка Рівненської області в загальнодержавному виробництві за останні роки дещо зменшилась з 1,4% у 2000 р. до 0,9% у 2002 р., в структурі промисловості регіону частка харчової промисловості також має тенденцію до зниження: з 28,0% у 2000 р. до 15,2% у 2002р.

У 2002 р. в галузі функціонувало 213 підприємствам різних форм власності і господарювання. Інституціональна структура виробничого потенціалу галузі є наступною: підприємства державного сектора – 2,3%, підприємства колективної форми власності – 80,8%, приватні підприємства – 16,9%. Чисельність працівників харчової промисловості Рівненської області у 2002 р. склала 10,5 тис. осіб, що становило 86,8 % в порівнянні з 2000 р.

Обсяг виробленої ними продукції у діючих цінах склав 365,1 млн. грн., що на 25,5% менше рівня попереднього року, коли в цілому по Україні спостерігалось зростання на 8,4% (табл. 1).

Таблиця 1.

Основні показники розвитку харчової промисловості Рівненської області

Показники	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Виробництво продукції в діючих цінах відповідних років, млн. грн.	399,8	489,9	365,1
У % до попереднього року	-	122,5	74,5
Частка продукції галузі у промисловості області, %	28,0	18,7	15,2
Частка продукції галузі області у продукції галузі України, %	1,4	1,4	0,9
Чисельність працівників, тис. осіб	12,1	11,3	10,5

За вартістю виробленої продукції найбільша питома вага припадала на такі види економічної діяльності: виробництво цукру – 33,1 %, молочну промисловість – 20,6%, виробництво хліба та хлібобулочних виробів – 12,4%, м'ясну промисловість – 9,9%.

На область припадає 3,4% загальнодержавного виробництва цукру-піску, 3,0% - сирів жирних (вкл. бринзу), 2,6% - тваринного масла, 2,5% - спирту етилового з харчової сировини.

Харчова промисловість в регіоні представлена 5 цукровими заводами, підприємствами по переробці м'яса і молока, консервними заводами, спиртзаводом, кондитерською фабрикою та іншими підприємствами.

За період з 1995 по 2002 рр. збільшилось виробництво сирів жирних (вкл. бринзу) – в 1,6 рази, макаронних виробів - на 5,9%, олії – в 15 разів, кондитерських виробів - в 4,1 рази, безалкогольних напоїв – в 6,9 рази, мінеральних вод – в 1,9 рази.

Проте в цілому за зазначений період харчова промисловість втратила значну частину свого потенціалу. Обсяги виробництва м'яса (вкл. субпродукти 1 категорії) за цей період скоротились в 6,7 рази, ковбасних виробів – в 3,3 рази, тваринного масла – в 2,0 рази, продукції з незбираного молока – в 3,4 рази, борошна – в 1,9 рази, круп – в 1,5 рази, хліба і хлібобулочних виробів – в 1,7 рази, цукру-піску – в 2,3 рази, консервів – в 1,5 рази, спирту етилового з харчової сировини – в 1,7 рази, горілки і лікєро-горілчанних виробів – в 13,4 рази, пива – в 4,7 рази, зупинено виробництво вина плодоягідного.

Слід також відзначити, що по ряду важливих видів продовольчих товарів в області протягом останніх років вдалося призупинити спад виробництва і збільшити його обсяги. Так за період 2000-2002 рр. виробництво продукції з незбираного молока зросло на 64,4%, жирних сирів – в 3,5 рази, консервів – на 28,1%, кондитерських виробів – на 52,9%, збільшилось також виробництво безалкогольних напоїв – в 3,1 рази, виробництво мінеральних вод – в 2,5 рази, спирту етилового з харчової сировини – в 2,7 рази, хліба і хлібобулочних виробів – на 14,2%. Позитивних зрушень не відбулося по виробництву м'яса, яке скоротилось

за зазначений період на 43,3%, ковбасних виробів – на 10,0%, тваринного масла – на 8,1%, цукру-піску – на 44,6%, борошна – на 29,3%, круп – на 34,5%, горілки і лікєро-горілочаних виробів – на 12,8%, пива – на 17,5%.

Аналіз розвитку харчової промисловості Рівненщини свідчить, що її ефективне функціонування неможливо без збалансованого розвитку регіонального агропромислового комплексу і переважно залежить від обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції. Проте розвиток сільськогосподарського виробництва в регіоні характеризується складними умовами, особливо північні поліські райони. Перш за все це низька природна родючість ґрунтів, заболоченість і перезволоженість території, високий рівень еродованості території південних районів, що вимагає постійного здійснення агротехнічних, меліоративних, протиерозійних, природоохоронних і організаційно-господарських заходів, спрямованих на підтримання продуктивності сільськогосподарського господарства.

В харчовій промисловості Рівненської області задіяно 7,4% основних промислово-виробничих фондів, значна частина яких (41,1%) повністю зношені та підлягають ліквідації. Вартість основних засобів галузі в області складає близько 397,4 млн. грн. на кінець 2002 р., або 1,5% загальної вартості основних виробничих фондів харчової промисловості України. Особливістю наявного промислового потенціалу галузі є його недостатня технологічна гнучкість та низький інноваційний рівень, негативно впливають на їх стан застаріла технічна та сировинна база.

За останні три роки спостерігається позитивна динаміка надходження інвестицій у основний капітал в харчовій промисловості: з 11,6 млн. грн. у 2000 р. до 28,9 млн. грн. у 2002 р., хоча їх нинішня частка в загальнодержавному обсязі інвестицій харчової галузі залишається на найнижчому рівні – 0,7-0,9%. Основним джерелом інвестицій в основний капітал є власні кошти підприємств, тоді як кошти державного бюджету

були незначними. У технологічній структурі капітальних вкладень переважають витрати на придбання машин, обладнання та устаткування, впровадження прогресивних технологічних процесів, реконструкцію та технічне переоснащення діючих підприємств, освоєння виробництва нової конкурентоспроможної продукції.

Аналіз фінансового стану підприємств харчової промисловості, що звітували про результати господарської діяльності, свідчить, що чистий дохід (виручка) від реалізації продукції у 2002 р. склав 508,1 млн. грн., в структурі якого найбільша частка – 90,6% припадає на колективні підприємства. В цілому харчові підприємства області різних форм власності і господарювання спрацювали збитково, за виключенням приватних підприємств, чистий прибуток яких склав 429,8 тис. грн.

Проведений SWOT – аналіз дозволив визначити сильні і слабкі сторони, а також можливості і загрози, які необхідно враховувати для визначення стратегічних пріоритетів перспективного розвитку харчової промисловості в даному регіоні.

Слабкими сторонами розвитку харчової промисловості Рівненської області є: велика кількість нерентабельних та збиткових підприємств галузі з високим ступенем морально застарілого та фізично зношеного обладнання, недостатнє забезпечення галузі сировинними ресурсами при значному недовантаженні виробничих потужностей, відсутність довгострокових регіональних програм розвитку промисловості області, відсутність на підприємствах коштів на технічне оновлення, недосконалість виробничої структури галузі, неврегульованість ринку агропромислової продукції, вкрай низька інвестиційна привабливість регіону.

Серед **сильних** сторін можна виділити: наявність виробничих потужностей та кваліфікованої робочої сили на підприємствах галузі, необхідних для прискорення темпів зростання виробництва продукції

харчової промисловості, що забезпечує життєдіяльність регіону, вигідне прикордонне місцерозташування області з розвинутою інфраструктурою транспорту і зв'язку, що дозволяє розширювати ринок збуту вітчизняної продукції на експорт, наявність значних власних енергетичних потужностей.

Основними **можливостями** Рівненщини є: значний промисловий потенціал області і значні перспективи його розвитку, а також наявність потужних машинобудівних підприємств, що створює можливості для оновлення матеріально-технічної бази харчової галузі, розвинений агропромисловий комплекс. Крім того, слід відмітити інтенсивний розвиток за останні роки скловиробництва в регіоні, яке спирається на власну сировинну базу і буде сприяти збільшенню виробництва харчових продуктів у склотарі як у регіоні, так і за його межами. Зростання обсягів освоєння в області інноваційних коштів, де за рахунок Держінноваційного фонду реалізується значна кількість інноваційних проектів, створює додаткові можливості в розвитку харчової промисловості регіону. За обсягами освоєння інноваційних коштів у 1997-1998 рр. Рівненська область тримала друге місце по Україні. І хоча на теперішній час, регіон дещо здав свої позиції в цьому напрямку, але цей фактор може стати вирішальним для розвитку окремих підприємств харчової галузі.

Основними **загрозами (або ризиками)** регіону є різкий спад обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської сировини, складний фінансовий стан харчових підприємств, що може призвести до їх банкрутства, а також загальна їх збитковість незалежно від форм власності і господарювання, неконкурентоспроможність окремих видів харчових продуктів, недосконалість системи збуту продовольчої продукції, нерозвиненість ринкової інфраструктури, що створює ризики до немотивованого підвищення цін, відносно високий відсоток безробітних у працездатному віці.

Основною стратегічною ціллю розвитку харчової промисловості Рівненської області є формування такої структури випуску конкурентоспроможної харчової продукції, яка відповідає потребам ринку, збалансованості та ефективному завантаженню виробничих потужностей, спиралася б на використання, головним чином, власних сировинних ресурсів для насичення внутрішнього ринку та формування експортного потенціалу галузі.

Відповідно до поставленої мети основними завданнями в харчовій промисловості Рівненської області є: стабілізація та нарощування обсягів виробництва харчових продуктів, досягнення рекомендованих норм споживання продуктів харчування населенням регіону, гармонізація та оптимізація пропорцій в складових АПК (обслуговуючих галузях, переробних потужностях, складських приміщеннях та транспорту), поліпшення фінансового стану, створення умов для залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій, оновлення та зміцнення матеріально-технічної бази за рахунок використання засобів переважно вітчизняного виробництва, розвиток інтегрованих виробничих структур. Джерелами фінансування реалізації першочергових завдань розвитку галузі, крім власних коштів суб'єктів господарювання повинні стати кредити банків, бюджетні кошти, надходження від приватизації об'єктів агропромислового комплексу, вітчизняні та іноземні інвестиції та ін.

Вирішення поставлених завдань сприятиме досягненню наступних прогнозованих показників розвитку Рівненської області на період 2005-2015 років (табл. 2).

Прогнозоване збільшення виробництва основних видів продукції харчової промисловості на період з 2005 до 2015 рр. проти 2002 р. очікується в наступних обсягах: м'яса (включаючи субпродукти 1 кат.) – у 1,6 – 4,1 рази, тваринного масла – у 1,4 – 2,6 рази, продукції з незбираного молока – у 2,3 рази, сирів жирних (включаючи бринзу) – у 1,1 – 2,2 рази,

цукру-піску та борошна – у 1,2 – 1,9 рази, хліба і хлібобулочних виробів – у 1,2 рази, консервів – у 1,3 – 1,9 рази (табл. 3).

Таблиця 2

Прогнозовані показники розвитку харчової промисловості
Рівненської області по роках

	2005		2010		2015	
	I	II	I	II	I	II
Виробництво продукції, млн.грн.	402,6	405,8	541,8	671,8	629,6	1050,7
У % до попереднього періоду	-	-	134,6	165,5	116,2	156,4
Частка продукції галузі у промисловості області, %	17,5	17,3	18,9	19,3	19,4	20,3
Частка продукції галузі області у продукції галузі України, %	1,0	0,9	1,0	0,9	0,9	1,0

Таблиця 3

Прогноз виробництва основних видів продукції харчової промисловості
Рівненської області в натуральному виразі

Продовольчі товари	Одиниця виміру	2005		2010		2015	
		I	II	I	II	I	II
М'ясо (включаючи субпродукти I категорії)	тис.т	5,3	6,4	8,9	10,7	11,6	14,1
Тваринне масло	тис.т	4,8	5,0	6,3	7,0	7,9	8,9
Продукція з незбираного молока	тис.т	7,9	9,9	11,3	15,8	15,8	22,6
Жирні сири (включаючи бринзу)	тис.т	4,2	4,4	4,5	6,0	5,5	8,5
Цукор-пісок	тис.т	66,9	72,7	72,8	88,4	78,2	107,2
Олія	тис.т	1,0	1,3	1,0	1,3	1,0	1,3
Борошно	тис.т	62,0	65,0	69,5	89,8	81,6	102,9
Хліб і хлібобулочні вироби	тис.т	42,3	44,8	49,6	45,4	55,8	48,4
Консерви	муб.	38,2	42,1	45,5	49,1	48,1	55,0

Висновки Функціонування підприємств харчової промисловості

Рівненщини відбувається в достатньо важких умовах зменшення обсягів виробництва продукції галузі у вартісному виразі у 2002 р. в порівнянні з попереднім при стійкій тенденції зменшення частки галузі у промисловості регіону. За період з 1995 по 2002 рр. харчова галузь втратила значну частину свого промислового потенціалу. Його подальшому відновленню та зростанню буде сприяти покращення сировинної бази галузі, використання

інвестиційних можливостей, впровадження інновацій та інші чинники. Використання визначених сильних сторін та можливостей регіону дозволить ліквідувати загрози та слабкі сторони, а вирішення основних стратегічних завдань в галузі дозволить досягти прогнозованих показників збільшення обсягів випуску продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарченко В. Промышленный комплекс Украины: императив устойчивого развития. – Общество и экономика. – № 5-6. – 2004. – С.233-251.
2. Мамікоян В. Я. Розвиток матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств Рівненської області. – Економіка України. - № 6. – 2004. – С.41- 43.
3. Грицаєнко Г.І., Шквиря Н.О. Інвестиційна привабливість АПК України з позицій іноземних інвесторів. – Економіка України. - №7. – 2004. – С.64-66.
4. Україна у цифрах 2002 рік. Короткий статистичний довідник. – К.: Консультант, 2003. – С.187.